

Cesta středověkem

Dnes už máme jen velmi povrchní obrázek o tom, jak vypadalo cestování na sklonku středověku. Dobrou představu poskytne popis jedné z mála zdokumentovaných výprav českých šlechticů na sever Itálie

Ve službě dynastickým svazkům střeoevropských Habsburků se Španělskem a Mantovou se v polovině 16. století uskutečnilo několik výprav, jichž se zúčastnili i čeští šlechtici. O prvních dvou, které se konaly v letech 1548–1550, je dosud známo tak málo, že téměř není možné dopátrat se větších detailů. Pouze k jediné výpravě (1551–1552) se zachovalo vyprávění rožmberského kronikáře Václava Březana a dvě latinské básně Víta Orcina Pekelského. Obě vyšly tiskem roku 1561 a do dnes představují základní dobový pramen k této tématice.

STŘEDOVĚKÉ VÍZUM

Výprava krále Maxmiliána do severní Itálie a Španělska, chystaná na letní měsíce roku 1551, měla formálně ukončit jeho místodržitelství a přenést sídlo královny rodiny a dvora do monarchie. Maxmilián byl s otcem Ferdinandem I. a bratrem Ferdinandem zajedno v tom, že se mladší, rakouská větev musí před španělskými Habsburky i celou Evropou právě při této příležitosti prezen-

tovat nanejvýš důstojně. Přípravy proto řídil z Vídně sám Ferdinand I. v dohodě s Maxmiliánem a s podporou českého místodržitele, kterým byl arcikníže Ferdinand. Hlavními vykonavateli jejich vůle se stali čelní představitelé Maxmiliánova dvora, jeho nejvyšší hofmistr Kryštof z Eitzingu, nejvyšší komorník Jiří z Thunu, sekretář Mikuláš Lindegk a pokladník (*pfenningmeister*) Petr Haller. Ve

lie a tam na něj čekali, aby krále doprovodili zpět do rakouských zemí. Proto se zároveň plánovala i vlastní výprava šlechty do Itálie, tamní pobyt až do návratu královských manželů, jejich uvítání a konečně i zpáteční cesta.

V prvé řadě bylo třeba získat povolení k průchodu početného zástupu ozbrojených šlechticů cizím územím. Týkalo se to zejména Benátské republiky a mantovského

VLADIMÍR SOCHA,
HISTORIK

STŘEDOVĚCÍ ŠLECHTICI POTŘEBOVALI OBDOBÍ DNEŠNÍHO VÍZA. POVOLENÍ K PRŮCHODU POČETNÉHO ZÁSTUPU OZBROJENÝCH ŠLECHTICŮ CIZÍM ÚZEMÍM TOTIŽ NEBYLO SAMOZŘEJMOSTÍ

styku s českou a moravskou šlechtou zaujal důležité postavení Vratislav z Pernštejna, povýšený v té době na komorníka.

Maxmiliánovi úředníci a dvořané chystali v prvé řadě spěšnou jízdu svého pána do Janova a dále do Španělska, kde byl v letech 1548–50 místodržitelem. Česká šlechta (stejně jako mnozí šlechtici jiných zemí) doprovázela Maxmiliána jen do severní Itá-

lie a tam na něj čekali, aby krále doprovodili zpět do rakouských zemí. Proto se zároveň plánovala i vlastní výprava šlechty do Itálie, tamní pobyt až do návratu královských manželů, jejich uvítání a konečně i zpáteční cesta. V prvé řadě bylo třeba získat povolení k průchodu početného zástupu ozbrojených šlechticů cizím územím. Týkalo se to zejména Benátské republiky a mantovského

VÍTE ŽE?

Za neoficiální kolébku turistiky je pokládán Apeninský poloostrov. Italská města, jejichž hospodářský a kulturní rozmach vyvrcholil na přelomu 15. a 16. století, se stala středisky renesance a humanismu. Tento styl lákal do Itálie šlechtice a měšťany, kteří chtěli sami poznat dění, jež oslňovalo Evropu a pozvolna ji dodávalo kulturně jednotící zabarvení.

bernátorem Herkulem Gonzagou dohodu o volném a bezpečném průchodu výpravy územím obou států.

CESTOVNÍ HOREČKA A PRÁVNÍ PŘEKÁŽKY

Od dubna 1551 se Maxmiliánovi úředníci a dvořané starali o zajištění výpravy především po personální a hmotné stránce. Ve Vídni se shromažďovali královi dvořané z rakouských zemí a byli najímáni zoldnéři do osobní stráže, kterou tvořilo dvacet husarů a oddíl harcířů pod vedením Václava Krajčře z Krajku. Dále byli povoláni služebníci (nákupčí potravin, kuchař, krejčí a jiní). Všichni služebníci byli oděni do stejnokrojů, předem byl zajišťován pobyt v italských městech.

Stejně čilý ruch vyvolávaly cestovní přípravy také v Čechách. Už 25. dubna pověřil Ferdinand I. vedením české části výpravy Vratislava z Pernštejna. S tímto pověřením jej poslal do Prahy k arciknížeti Ferdinandovi a k Jindři-

stát svým pňonům (povinností, spojeným se soudním řízením, např. před moravským zemským soudem) a ocitli se tak v nebezpečí, že ztratí všechny nároky kontumačním rozsudkem. Ferdinand I. proto nařídil právním odpůrcům i zemským soudům odklad řízení „pro tu jízdu, v kteréž býti musí“.

HÁDKY PŘED CESTOU

Šlechtici se na cestu velmi pečlivě připravovali. Chystali koně a vozy, oděv, výzbroj, proviant a hlavně peníze. Každý měl osobního služebníka a čeledína ke koním. Největší skupina provázela nejbohatšího českého velmože Viléma z Rožmberka. Stejně jako se stálý rožmberský dvůr snažil přiblížit dvoru českých panovníků, tak i na cestách měl rožmberský vladař dvořany a služebníky s podobnou titulaturou a určením jako v tomto případě král Maxmilián. Jeho doprovod čítal nejméně dvacet osob, stejný počet jezdeckých koní, kočár, jenž poskytoval cestujícím šlechticům

Janov byl ve středověku jedním z nejrušnějších měst Evropy. Obchodní obrát zde byl obrovský a mravy na tehdejší dobu až neuvěřitelně uvolněné

NAPŘÍČ STAROU EVROPOU

Ve středu 24. června 1551 se zástupy šlechticů z Českých zemí, Rakous, Uher a některých německých oblastí shromáždily v Linci. Celkové množství účastníků výpravy tvořilo odhadem několik set pánů a rytířů, najatých ozbrojenců, služebníků a čeledí. Česká část, jež čítala zhruba dvě stě lidí, tvořila podstatnou složku výpravy. Během dvoudenního pobytu v honorakouské metropoli se páni a rytíři dle Orcinových slov představili zahraniční aristokracii ve svých skvostných oděvech, s vybranými koňmi a kočáry i se služebnictvem v erbovních barvách. Po odjezdu z Lince 27. června nastaly běžné starosti spojené s cestováním, které na dlouhou vzdálenost nebylo příliš pohodlné. Na špatných cestách urazila výprava vždy jen několik desítek kilometrů denně (cca 30–70). V předstihu před hlavním houfem jela část služebníků, kteří připravovali pro své pány polední a večerní odpočinek. Na předem vytyčených zastávkách nakupovali jídlo a objednávali nocleh. Po dvou až pěti dnech jízdy následovala vždy jednodenní přestávka.

Výprava postupovala přes Brennerský průsmyk ve výši 1 370 metrů, dále přes Brixen a Bolzano do Tridentu. Po třítydenním putování překročili definitivně hranice středoev-

V ITÁLII SE MLADÍ ČEŠTÍ ARISTOKRATÉ SETKALI S OTEVŘENÝM PŘÍSTUPEM K SEXUALITĚ, KTERÝ BYL PRO STŘEDOEVPANÝ 16. STOLETÍ ŠOKUJÍCÍ

chovi IV. z Plavna, kteří měli Pernštejna z moci místodržitelství plně podpořit. Pernštejn pak přivezl z Vídně seznam šlechticů, které Ferdinand I. a Maxmilián II. vybrali k účasti na výpravě. Někteří z pozvaných odmítli s poukazem na nedostatek peněz, na starost o správu majetku či na nevalné zdraví. Počet zájemců o výpravu ale postupem času stoupl až na dnes známé číslo 53 pánů a rytířů. Jejich výběr byl podřízen několika hlediskům, především vztahu k habsburské dynastii a zámožnosti a postavení ve stavovské společnosti. Podstatnou část výpravy samozřejmě tvořili aktivní stoupenci habsburské politiky a jejich blízcí příbuzní. Řadě pánů ovšem přišla několikaměsíční nepřítomnost v zemi vážně právní nesnáze. Pro odjezd nemohli do-

alespoň na čas větší pohodlí než koňské sedlo, a těžký spížní vůz se čtyřspřežím. V Itálii pak přibýly ještě palné i sečné zbraně, truhlice se šatstvem, nádobím a dalšími cestovními potřebami, a pochopitelně také penězi.

Počátkem června 1551 oznámil arcikníže Ferdinand všem českým šlechticům, kteří se uvolili k účasti, aby se 18. června shromáždili v Praze nebo 24. června přímo v Linci. Ještě ovšem bylo potřeba uklidnit rozbourené šlechtice, jimž bylo zatěžko respektovat pravomoc udělenou teprve jednadvacetiletému Vratislavovi z Pernštejna a odmítali podřídit se jeho vedení. Sám Ferdinand I. musel rozhádané šlechtice napomenout a opětovně vyslovit Pernštejnovi plnou důvěru.

ČEŠTÍ CESTOVATELÉ ZE STARÝCH DOB

KRYŠTOF HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC (1564–1621)

Český šlechtic, spisovatel, diplomat a hudebník, který zároveň proslul jako významný renesanční cestovatel. Dostalo se mu na poměry 16. století neobvykle rozsáhlého vzdělání, naučil se například sedm jazyků a byl vzdělán v historii, geografii, hudbě nebo výtvarném umění. V roce 1598 odjel spolu se svým švagrem Heřmanem Černínem z Chudenic na výpravu do Středomoří, Palestiny a Egypta. Při této cestě navštívil Benátky, Svatou zemi i Káhiru a mezi jeho největší dobrodružství patřilo potýkání se s mořskou nemocí, plavení se proti proudů Nilu a pře-padení Araby. Od roku

1599 se vyskytoval u císařského dvora Rudolfa II. a zde také v roce 1608 vydal svůj cestopis s vlastními ilustracemi. Osudnou se mu stala aktivní účast ve stavovském povstání. Po prohrané bitvě na Bílé hoře byl jako mnoho jiných významných účastníků povstání zatčen a jako vzbouřenec popraven 21. června 1621 na Staroměstském náměstí.

VÁCLAV VRATISLAV Z MITROVIC (1576–1635)

Český šlechtic a spisovatel. Odmala rád četl cestopisy popisující turecké země a již v patnácti letech byl přijat za panoše v poselstvu Frídriha Krekvice do Istanbulu. Nešťastnou shodou náhod došlo právě v té době k pohraničnímu incidentu, kdy byl zabit turecký vojenský vůdce v Uhrách a také sultánův syn. Krekvicovo poselstvo bylo zajato a Václav Vra-

slav strávil několik let v tureckém vězení a na galejích (včetně cařihradské Černé věže, které se nelichotivě přezdívalo „hrob živých“). Po návratu v roce 1599 sepsal knihu „Příhody“, v níž popisuje své zážitky. Navzdory v zajetí složené přísaze, že už nebude proti Turkům nikdy bojovat, se vrátil na uherskou frontu a zapojil se do bojů proti bezvěrcům. Během stavovského povstání zůstal na rozdíl od Haranta věrný císaři, a musel proto odejít ze země. Po Bílé hoře se však vrátil a dosáhl významných úřadů i poct. Jeho dílo se dochovalo pouze díky opisům jeho vnuka a vydáno bylo až F. M. Pelclem v roce 1777.

JAN IV. ZAJÍC Z HÁZMBURKA (1486–1553)

Český šlechtic, který proslul svým širokým vzděláním a zálibou v cestování. Mezi jeho zájmy patřily dějiny (především české), hudba, jazyky a výtvarné umění; zároveň však také přírodní vědy. V roce 1522 se vydal až do Palestiny a o této cestě sepsal bohatě ilustrovanou knihu. Přivezl si odtud také nevídanou

ropské habsburské monarchie a vstoupili na teritorium benátské republiky. Nezastavili se však ve Veroně, a tak pravý dotek renesanční Itálie pocítili až 19. července, kdy překročili hranice Mantovského vévodství. Dne 25. července se ocitli v centru Milánského vévodství, kde začínala doména španělských Habsburků. Téměř stotisícový Milán patřil mezi největší evropská velkoměsta a právem se pyšnil přezdívkou „grande“. Po odjezdu z Milána, 6. srpna 1551, měli čeští šlechtici na dosah konečný cíl cesty – Janov. Vzdálenost mezi pomezím Čech a Janovem (po dnešních silnicích cca 950 km) výprava urazila asi za měsíc vytrvalé jízdy.

ZDRŽENÍ V „HRŠIŠNÉ“ ITÁLII

„Genova la Superba“ nebyla jen střediskem drobného pobřežního státu, byla i jedním z nejdůležitějších přístavů Středomoří a zdejší intenzita peněžních obchodů byla ohromná. U českých šlechticů však Janov vyvolal spíše negativní dojem. Místní drahoty a přísný policejní řád nutící odevzdat u brány města všechny zbraně je přiměla odejít do mnohem méně okázalé a lacinější Voghery, města asi sto kilometrů severně od Janova.

Pobyt v severní Itálii se oproti předpokladům protahoval. Flotila s českým králem (kteřý byl mezitím na cestě do Španělska a zpět) byla nucena podřídit se rozmarům počasí, ale také dávat si pozor na nepřátelské pohyby francouzského loďstva v prostoru mezi Barcelonou a Janovem. Čeští šlechtici byli nuceni na krále čekat a zabydlet se na delší dobu. Volný čas si krátili výpravami po okolí, návštěvou chrámů, nákupem (např. rožmberské účty hovoří jasně) a nákladnými hostinami.

Mladí čeští aristokraté poznali Itálii i z jiné strany. Při častých návštěvách nevěstinců se setkávali s otevřeným přístupem k sexualitě, který byl pro Středoevropu 16. století šokující a odporoval jejich zakoreněné křesťanské morálce. Drahoty a nedostatek peněz po měsících strávených v Lombardsku nutily Čechy uvažovat o návratu.

JED PRO KRÁLE

Maxmilián připlul do Janova 13. listopadu. Teprve v příštích dnech se konalo slavnostní uvítání, k němuž se čeští šlechtici 14. listopadu narychlo vypravili z Pavie. Honosný doprovod, složený ze středoevropské nobility a španělských dvořanů královny Marie, nastoupil na zpáteční cestu, která byla mnohem delší a náročnější než cesta na jih. Navíc byla královna těhotná a 18. července 1552 se jí ve Vídni narodil syn, budoucí císař Rudolf II.

V lednu 1552 propukla v Tridentu aféra, kdy král Maxmilián těžce onemocněl a obvinil svého tridentského hostitele Kryštofa Madruzza z travičství. Podle jeho názoru chtěli vraždou českého krále uvolnit cestu na císařský stolec rozhodnému katolíkovu – španělskému princovi Filipovi.

Maxmilián byl ještě během zpáteční cesty pověřen svým otcem, aby zastupoval panovnické zájmy na zemském sněmu tyrolských stavů v Bolzanu, a opravdu zde zůstal až do posledních prosincových dnů. Královnu Marii se slavnostním průvodem však vypravil dále do vnitrozemí. Dne 20. prosince 1551 proto čeští feudálové opustili krále a o čtyři dny později dorazili do Innsbrucku. Ve městě strávili vánoce a začátek ledna.

CESTY JAKO SOUČÁST VZDĚLÁNÍ

Do Innsbrucku ale nedošla kompletní česká výprava. Adam Řepický už cestou na jih onemocněl a zemřel v Miláně, kde byl také pohřben. Několik dalších šlechticů se od konvoje oddělilo a vrátilo se domů na sklonku roku 1551. A konečně dva z nejkoušnějších dvořanů, Vratislav z Pernštejna a Jaroslav Smiřický, si pobyt v Itálii prodloužili a dokonce byli vysláni z Mantovy do Říma, aby vyřídili diplomatická poselství u papeže Julia III. Zbylí šlechtici setrvali v tyrolské metropoli do 20. ledna 1552, kdy Maxmilián výpravu rozpustil. Někteří šlechtici se dostali do Čech během února, nejbližší královi průvodci pak do Vídně přijeli až 7. května 1552. Teprve vídeňské uvítací slavnosti učinily tečku za jednou z největších výprav středoevropské šlechty do renesanční Itálie.

STŘEDOVĚKÉ CESTOVÁNÍ

Prakticky po celé období středověku se kromě zbožných poutníků vydávali na delší cesty za hranice domácího území pouze příslušníci vyhraněných profesionálních skupin. Mezi ty patřili zvláště kupci a přepravci, movitější studenti, toužící dosáhnout vzdělání na proslulých univerzitách, výtvarní umělci, pěvci atd. Ostatní lidé – od panovníků přes dvořany a diplomaty až po řadové vojáky – se pouštěli do ciziny zpravidla jen pod tlakem vnějších okolností. Cestování ostatně nebylo ničím pohodlným ani bezpečným, na většinou nekvalitních cestách číhalo množství nástrah, v některých oblastech byli zcela běžným jevem ničeho se neštítící lapkové. Urazit vzdálenost, kterou dnes v rychlých dopravních prostředcích překonáváme řádově v pouhých hodinách, trvalo před několika staletími ještě celé týdny. Cestovat ve středověku alespoň trochu důstojně a bezpečně znamenalo vynaložit nemalé finanční prostředky a obětovat značný čas na přípravu. Je zřejmé, že takový luxus si mohli dovolit jen příslušníci nejbohatší vrstvy.

Určitý posun nastal teprve na prahu novověku. Náběhy k utvoření ucelené sítě světového obchodu na jedné straně a rozmach centralizované státní moci na straně druhé přinášely v 16. století převratné změny. Významná evropská střediska byla konečně propojena pravidelným poštovním spojením, pevnými pouty mezi finančními centrály a pobočkami velkých obchodních domů; po Evropě se rozšířil na svou dobu vyspělý informační systém a v hlavních městech států vznikla diplomatická zastupitelstva. To vše zvyšovalo potřebu cestovat do cizích zemí a vytvářelo zároveň lepší technické předpoklady pro takové cesty.

Výprava zaujala důležité místo v dějinách českého cestování a utváření přímých styků s cizinou. V mohutném rozsahu navázala na předchozí výpravy z konce čtyřicátých let a uvedla do severoitalského prostředí několik nejvýznamnějších aristokratů i desítky řadových pánů a rytířů. Pro ně se již poznání Itálie stalo samozřejmou součástí politického a kulturního vzdělání ambiciózního feudála. Tato skutečnost pak podněcovala i další šlechtické mladíky, a to nejen katolické, aby šli v jejich stopách. Každému zámožnému šlechtici se otevírala možnost uskutečnit samostatně nebo s menší družinou vlastní výpravu za všestranným vzděláním. Kavaliřské cesty do Itálie a do jiných vyspělých zemí, jež se od poloviny 16. století staly ve středoevropském měřítku obecným jevem, tak výpravami z let 1548–1551 získaly nový silný impuls. ■

rarity – živého krokodýla, který několik týdnů přežíval ve vodním příkopu města Budyně. Vycpanina zvířete je dodnes k vidění na hrádě v Budyni a patří k nejlépe zachovaným vycpaninám z té doby. Mezi známé kousky Jana Zajíce patřilo zinscenování tureckého útoku na město dne 27. prosince 1552.

Ukázka měla připravit obyvatele Budyně na možné obléhání tureckým vojskem a údajně se setkala s velkým ohlaselem.

JAN HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC (1450–1517)

Významný šlechtic a diplomat ve službách krále Vladislava Jagellonského. Již roku 1477 se stal jedním z členů poselstva do Lucemburska. O jedenáct let

později se zase účastnil poselstva k římské papežské stolici. Až v roce 1493 však podnikl svoji nejnámější výpravu, když se ve stopách svého mladšího bratra Bohuslava (asi 1461–1510) vydal na cestu do Svaté země. Společníkem na dlouhé pouti mu byl další šlechtic Jetřich z Gutštejna a osobní kuchař Blažek. Roku 1505 pak o své půlroční cestě sepsal cestopis „Putování ke Svatému hrobu“.

VÁCLAV ŠAŠEK Z BÍŘKOVA (15. STOLETÍ)

Český šlechtic a spisovatel známý především jako účastník proslulého poselstva krále Jiřího z Poděbrad, které pod vedením Lva z Rožmitálu v letech 1465–1467 putovalo po evropských královských

dvorech. Poselstvo postupně navštívilo Anglii, Nizozemí, Francii, Španělsko, Portugalsko, Itálii a rakouské země. Vyslanci se dostali i k mysu Finisterre, který byl až do Kolumbovy plavby považován za západní konec obyvatelného světa. O svých zážitcích z této výpravy pak napsal své dílo „Deník Václava Šaška z Bířkova o jízdě a putování Lva z Rožmitálu z Čech až na konec světa v letech 1465–67“, zachoval se však pouze latinský překlad z roku 1577. Tento středověký cestopis inspiroval Aloise Jiráka k napsání díla „Z Čech až na konec světa“.

